

81 § Väsentlig förändring av kyrkobyggnaden i samband byggandet av ett litet kapell i Johanneskyrkan

Beslutsförslag

Gemensamma kyrkofullmäktige

- 1) godkänner den väsentliga förändringen av kyrkobyggnaden i enlighet med de av Vilhelm Helander, Juha Leiviskä arkitekthit Safa utarbetade ritningarna för byggandet av ett litet kapell i Johanneskyrkan
- 2) underställer beslutet Helsingfors domkapitel för förordande och där-
efter kyrkostyrelsen för fastställande

Behandling

Tf fastighetsdirektör Osmo Rasimus presenterade ärendet.

Under behandlingen gjordes 6 inlägg.

Beslut

Beslutsförslaget godkändes.

Beslutshistoria

GKR 10.6.2021, 200 §

Beslutsförslag

Samfällighetens direktör Rintamäki

Gemensamma kyrkorådet föreslår att kyrkofullmäktige

- 1) godkänner den väsentliga förändringen av kyrkobyggnaden i enlighet med de av Vilhelm Helander, Juha Leiviskä arkitekthit Safa utarbetade ritningarna för byggandet av ett litet kapell i Johanneskyrkan
- 2) underställer beslutet Helsingfors domkapitel för förordande och där-
efter kyrkostyrelsen för fastställande.

Beslut Enligt förslaget

Redogörelse

Allmänt

Johanneskyrkan som togs i bruk 1891 hör till stadens viktigaste försam-
lingscenter och till de viktigaste arkitektoniska landmärkena i Helsing-
fors. Med sina många detaljer är kyrkan landets bäst genomförda och
bevarade nygotiska tegelkyrka. Johanneskyrkan ligger vid Högbergsga-
tan 12 (tomt 1, kvarter 106 i 7 stadsdelen Ulrikasborg). Kyrkan ägs av

Helsingfors kyrkliga samfällighet som har rätt att disponera och utnyttja tomten som ägs av Helsingfors stad.

Johanneskyrkan har ett oerhört stort arkitektoniskt, arkitekturhistoriskt och byggnadstekniskt värde. Kyrkan är ett representativt exempel på hur nya industriella byggmaterial tillämpats i det nygotiska formspråket. Fasadernas mångsidiga betongutsmyckning är unik i Finland. Det katedrallika intrycket framhävs av kyrkans två torn och av det faktum att byggnaden är avsevärt större än en traditionell församlingskyrka. Johanneskyrkan utgör också ett värdefullt exempel på den internationella arkitekturen och arkitektarbetet under 1800-talet. Bland Finlands nygotiska tegelkyrkor är de nygotiska idealen och formspråket med sin rika utsmyckning bäst förverkligade i Johanneskyrkan.

Då rödtegelfasaderna med sina betongutsmyckningar uppfördes var tanken att de skulle hålla länge, men betongutsmyckningen och särskilt de två huvudtornen som ursprungligen hade en betongyta har varit utsatta för väder och vind. Fasaderna, vattentaken och utsmyckningen har renoverats med 20-30 års intervall. Trots renoveringarna är kyrkans fasader till största delen bevarade i originalskick, den största förändringen är att visa betongytor klätts över med kopparplåt.

Kyrkan och tidigare renoveringar

Johanneskyrkan, den tredje lutherska kyrkan i Helsingfors, ritades av stockholmsarkitekten Adolf Emil Melander (1845-1933) som bidrag till en internationell arkitekturtävling som hölls 1878. Kyrkan uppfördes 1887-91. Den katedrallika nygotiska Johanneskyrkan hör med sina industriellt tillverkade tegel, sin rika utsmyckning i betong och sina gjutjärnspelare och fönster till Finlands dåvarande byggnadsindustriella topprestationer.

Helsingfors invånarantal steg snabbt från och med 1850-talet, vilket innebar att stadens två evangelisk-lutherska kyrkor, Gamla kyrkan (1826) och Nikolajkyrkan (nuvarande domkyrkan) från 1852 inte längre räckte till. Tanken på en tredje kyrka framkastades redan 1864. Det första steget på vägen mot en ny kyrkobyggnad togs 1873 då kyrkomötet fattade beslut om att bygga en ny kyrka i södra delen av staden på ett område för vilket man vid den tiden utarbetade en ny stadsplan. I stadsplanen reserverades en tomt vid Röddäliden för ändamålet.

I april 1878 utlyste kyrkorådet en arkitekturtävling för en ny kyrka. Tävlningen var öppen för både inhemska och utländska arkitekter. Enligt tävlingsprogrammet skulle kyrkan ha tre skepp, ha plats för 3 500–4 000 besökare och ha ett klocktorn. Som byggmaterial angavs renmurat tegel.

I början av 1880-talet fortsatte Melander som vunnit arkitekturtävlingen att utveckla sitt förslag och 1885 fastställde senaten ritningarna. Kyrkomötet beslöt 1886 inleda byggandet så fort som möjligt.

Byggandet inleddes i januari 1887 med schaktning och terrassering av den branta och bergiga tomten. Granitgrunden och –sockeln blev klar 1888 och murandet inleddes i maj. Vattentaket kunde läggas i slutet av

1889, dock med undantag för huvudtornen, där murandet fortsatte sommaren 1890 och 1891. I december 1891 invigdes kyrkan.

I början användes benämningen Nya kyrkan. Då man 1904 började planera en fjärde evangelisk-luthersk kyrka i Berghäll för den ständigt växande staden fick Nya kyrkan namnet Johanneskyrkan.

Kyrkans fasader och vattentak har reparerats i olika repriser. Huvudtornens betongsmäckade toppar kläddes med kopparplåt redan 1911 och de mindre hörntornen 1934–1935. Övriga vattentak försågs med kopparplåt 1956. Samtidigt avlägsnades takåsarnas gjutjärnsdekorationer. Fasaderna och framför allt betongutsmyckningen renoverades 1959 samt 1977-79. Fasaderna genomgick en mer omfattande restaurering 1990-91 då bl a ett flertal betongprydnader helt eller delvis förnyades. Som bäst genomgår kyrkan motsvarande reparationsåtgärder.

Kyrkans interiör har i samband med de senare renoveringarna i viss mån förändrats. Vid de grundliga renoveringarna 1990–1991 byggdes hjälputrymmen i kyrkans källare och kyrkan fick en hindersfri ingång.

Trots reparationerna har Johanneskyrkans exteriör under årens lopp bibehållits i väldigt ursprungligt skick. En närmare presentation av kyrkans historia och renoveringar ingår i utredningen av kyrkans historia och de renoveringshistoriska ritningarna, som utgör en bilaga till projektplanen.

Kulturhistoriskt och stadsbildsmässigt värde

Kyrkan har till största delen underhållits som sådan utan att man försökt modernisera den och trots att nygotikens popularitet som stilriktning varierat genom åren

Ovan nämnda värden framhävs av att Johanneskyrkan bibehållits så väl. Detta gäller inte endast de arkitektoniska formerna utan också byggmaterialen, byggnadsdelarna jämte detaljer som till stora delar är original, renoverade eller så exakta kopior som möjligt. Endast yttertakens material har förändrats avsevärt. Att betongdetaljerna klarat sig så väl är betydelsefullt också i ett internationellt perspektiv. I Sverige har en stor del av motsvarande betongdetaljer i t ex Uppsala domkyrka och Johanneskyrkan i Stockholm avlägsnats och de som bevarats är dolt bakom plåt.

Johanneskyrkan och den omgivande parken har stor betydelse för stadsbilden både med tanke på staden som helhet och för de närliggande kvarteren. Kyrkan som uppförts på den högsta punkten i de södra stadsdelarna och tornen som reser sig ca 95 meter över havsytan hör till de viktigaste landmärkena i innerstan. De två huvudtornen syns långt ut till havs men också inåt land och de är på ett intressant vis också närvarande i gatubilden. Från Högbergsgatan sett är tornfasaden festlig. Utsikten över Johannesplan mot kyrkan på sin terrass hör till de vyer som kännetecknar Helsingfors. Byggnaderna som omger Johanneskyrkan, -parken och -plan utgör ett historiskt och harmoniskt skikt i stadsbilden.

Nuläge och renoveringsbehov

Johanneskyrkan är Johannes församlings huvudkyrka men används också av Tuomiokirkkoseurakunta, framför allt som vigselkyrka. Johannes församling använder kyrkan dagligen. Kyrkan används för högmässa, tidebön, musikevenemang och andra kyrkliga ändamål.

Kyrkobyggnadens svaghet i dagens läge är att kyrksalen endast har fasta bänkar. Detta var normen då kyrkan togs i bruk. Numera vill man att utrymmet ska kunna användas mångsidigare. Tidigare har man avlägsnat de främsta bänkraderna och bänkar i mitten för att skapa utrymme för olika musikuppträdanden.

Församlingen har en önskan om att kyrkan skulle få ett utrymme som lämpar sig för mindre förrättningar och andakter men också kan användas för barnlekar, temporära utställningar, julkrubba, dopträd och påskträdgård. Därför måste de fasta bänkarna avlägsnas på ett begränsat område så att man kan skapa ett utrymme för just dessa ändamål.

Kyrkan behöver också ett nytt PA-system vilket församlingsrådet föreslagit (535/2021:1). I stora delar av kyrksalen är hörbarheten svag och det nuvarande manöverskåpet finns på den plats där man tänkt sig att kapellets altare skulle placeras. Ett nytt PA-system skulle också möjliggöra direktströmmade sändningar.

De föreslagna förändringarna stöds också av Kyrkostyrelsens publikation 78 "Saman katon alle", från år 2019.

Målsättning för renoveringen

Syftet med renoveringen är att skapa det ovan beskrivna utrymmet utan att kyrkans ursprungliga karaktär blir lidande av åtgärden. I sidoskeppet bakom predikstolen kunde ett mångsidigt utrymme som lämpar sig för kapellförrättningar och andra ändamål skapas. I utrymmet reserveras också plats för en krubba, kandelaber och dopträd. En förutsättning för detta arrangemang är att en stor del av bänkarna på området avlägsnas. Tanken är att skapa ett nytt område med en låg, avgränsande vägg samt ett altare och en altartavla. Med belysningsarrangemang skapas känslan av att detta är ett självständigt utrymme trots att inga mellanväggar eller andra fasta konstruktioner uppförs.

Dessutom skapas mer plats vid ingången genom att avlägsna två bänkrader från mittskeppet.

Skyddad byggnad

Johanneskyrkan uppfördes före 1917 och är skyddad med stöd av kyrkolagen. Museiverket har gett området kring Johanneskyrkan beteckningen RKY (bebyggd miljö av riksintresse).

I gällande detaljplan 7948 har Johanneskyrkan skyddsbeteckningen ark: "Område för byggnadshistoriskt och kulturhistoriskt värdefulla bygg-

nader. Byggnaden på denna del av tomten får inte rivas och tillbyggnad eller ändringsarbeten som skadar gatufasadens, vattentaket eller interiörens byggnadshistoriska eller kulturhistoriska värde eller stil får inte utföras. Om dylika åtgärder tidigare utförts i byggnaden ska dessa vid en kommande reovering i mån av möjlighet åtgärdas på så sätt som överensstämmer med byggnadens ursprungliga stil.”

Utlåtanden och lov

Museiverket gav sitt utlåtande om planen och bilagorna den 21. 12.2020. I utlåtandet förordas att projektet utförs enligt planen. Museiverket anser att detta är en väsentlig förändring av kyrkobyggnaden och att projektplanen följaktligen måste godkännas av kyrkostyrelsen. Utlåtandet som bilaga till denna föredragning.

Enligt arkitektens förhandlingar anser stadens byggnadstillsyn att åtgärderna inte kräver särskilt bygglov. Byggnadstillsynen har fått Museiverkets utlåtande

Någon barnkonsekvensbedömning har inte gjorts eftersom interiören och tillgången till utrymmet i stort sätt förblir oförändrad.

Förverkligande och betalningsgrund

Tanken är att projektet genomförs som helhetsentreprenad till fast pris. Den valda entreprenören är huvudentreprenör som den i lagen avsedda part som i huvudsak genomför projektet och är ansvarig för att hela projektet förverkligas på det sätt som bestämts och till den överenskomna kostnaden.

Projektkostnader

Kostnadskalkylen som bygger på arkitekternas ritningar och planer uppgår till 235 000 € (inkl moms 24%).

Tidsschema

Beslut om den väsentliga förändringen av kyrkobyggnaden fattas separat innan investeringsbudgeten så att ärendet ska kunna förordas av domkapitlet och kyrkostyrelsen kunna godkänna projektet under innevarande år och för att förverkligandet av projektet ska inledas i början av år 2022.

Bilagor

- 26 HELSINKI Johanneksenkirkon sisa“tilan muutostyo”t, museoviraston lausunto
- 27 13 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, pohjapiirustus 1_50
- 28 14 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, leikkaus 1_25
- 29 65_2021_106 12 Pohjapiirustus 1_200 362300_1_1

